

Քլոր	10,290	մաս,
Պրոմ	0,684	
Կալաքար կամ Սոսա ու Փոթաս	3,008	
Մագնետիա	2,355	
Կիր	1,424	
Բոլոր ազային նիւթերը	17,761	
Զուր	82,139	
Բոլորը	99,900	

Կորուստը 0,100

Ուստի աս Սեռեալ ծովուն ջրին տեսակարար ծանրութիւնն է 1,212 : Սիայն թէ աս գիտնալու է որ ամառը քիչ անձրև զալով, և միանգամայն շատ շոգի վեր ելելով Սեռեալ ծովէն, ջուրը աւելի աղի կ'ըլլայ, որովհետեւ ջրին մէջի աղը ծանր ըլլալով՝ չկրնար շոգիին հետ մէկտեղ վեր ելել :

Շատ գեղեցիկ կը ստորագրէ Յովհանն Սկեբերան Պաղեստինու առջի վիճակը յիշելով՝ հիմակուան Սեռեալ ծովուն կողմերը .

« Երթեալ ուրուք իցէ ձեր 'ի պաղեստինացւոյ աշխարհն . զի՞նչ որ 'ի ձէնջ վկայեսցէ ինձ, որոց զտեղիսն իսկ տեսեալ իցէ . քան զՍկադոն և քան զՍազա 'ի վերոյ, անդ իսկ 'ի սպառուածի : Յորդանան գետոյ՝ վայրքն ինչ բազում են և ամենալիցք . մանաւանդ թէ էին, քանզի այժմ ոչ է նոյնպէս, որ երբեմն իբրև զգրախտն Ղստուծոյ էին : « Ետես, ասէ, Ղ ովտ զամենայն կողմանս Յորդանանու՝ զի էին յուրթի իբրև զգրախտն Ղստուծոյ » . և արդ որ այնպէս ծաղկալից և ամենաշատ վայրքն էին, հակառակեալ ընդ ամենայն աշխարհի, և ժամանէին լիութեամբ գրախտին Ղստուծոյ, քան զամենայն անապատ անապատագոյն է այժմ : Լան ծառք և պտուղ ունին, և պտուղն բարկութեանն Ղստուծոյ յիշատակիչ է . կան նունենիք, և զփայտէն իսկ ասացից, և պտուղն գեղեցիկ իսկ երեւի 'ի վերոյ, և զանտեղեակսն բազում յուսով լի առնէ . իսկ յորժամ 'ի ձեռն առեալ հատանիցէ, պտուղ ամենևին ինչ ոչ է, բայց մոխիր և փոշի շատ ցուցանէ 'ի ներքս ամբարեալ . այնպիսի է և երկիրն ամենայն : Եթէ քար

տեսանիցես, մոխրեալ գտանես . և զի՞նչ զքարէ և զփայտէ և զհողոյ, ուր զի և օղքն և ջուրքն զնոյն հարուածս կրեցին : Որպէս մարմնոյ ինչ այրեցելոյ ըզկերպարանսն և զնշմարանսն տեսանիցեն 'ի հուր, և զհասակն և զչափն և զօրութիւն ինչ ոչ, նոյնպէս և անդ զերկիրն է տեսանել . բայց չունին ինչ զերկրի, այլ ամենեւին մոխիր . ծառս և պտուղս, այլ ոչ ինչ զծառոյ և զպտղոյ . օդս և ջուրս, այլ ոչ ինչ զջրոյ և զօդոյ . քանզի և այն աճիւնացեալ : Եւստի և զիսորդ իսկ երբէք այրեսցին օղքն կամ զիսորդ ջուրքն, և ջուրն մնասցէ . փայտի և քարի մարթի այրել, բայց օդոյ և ջրոյ չէ երբէք հնար : Սեղ չէ հնար, այլ Լրարչին հնարաւոր է : Լստուհետեւ ոչ այլ ինչ է, թէ ոչ հնոց՝ օդն, և հնոց՝ ջուրն . ամենայն անպտուղ, բնաւ անձին, բոլոր 'ի պատիժս պատուհասից . կանուխ բարկութեանն պատկերք, հանդերձելոց նշանակք : Սի թէ և այն բանից սպառնալիք իցեն, մի թէ և այն խօսից ինչ վճիռք իցեն » :

ՀԱՆՈՍՈՒԹԻՒՆ

Սրհնդէն առաջ ծաղկած արհեստներուն ու գիտութիւններուն վրայ, և թէ անոնցմէ 'րբ Սրհնդէն ետքը շարունակէն սխալ :

ՏԱՐԱԿՈՅՍ չկայ որ մարդիկ ինչուան ջրհեղեղի ատեն, (որ ըստ եօթանասնից 2603 տարի է, և ըստ երբայեցւոյ 1658) ամէն հարկաւոր արհեստները ու գիտութիւնները ծաղկեցուցած էին : Եւ ասոր ապացոյց են ան արհեստները որ գտնուեցան աշխարհիս առջի դարերուն մէջ, որոնք որ սուրբ գիրքը գտնողներուն անունովը կը յիշէ . այսինքն երկրագործութիւնը՝ որ մարդուս ժամանակակից է, վասն զի Ղստուած երբ որ Եւամբ գրախտէն դուրս հանեց, հրամանեց իրեն որ երթայ երկիր բանե-

լով իր հայր գտնէ : կրնանք ըսել թէ զրախտին մէջ ալ կար երկրագործութիւնը՝ ոչ իբրեւ արուեստ այլ իբրեւ զբօսանք մը, մանաւանդ պարտիզպանութիւնը : Հովուութիւն՝ որուն ետեւէ եղաւ նախ Մ. Բեյ, և գտաւ վրան և տաղաւար շինելուն կերպը, որով դիւրաւ տեղէ տեղ կրնար փոխել իր բնակութիւնը տարւոյն այլեայլ եղանակներուն համեմատ : և ասով շատ զուարճալի եղաւ աս անմեղ արհեստը : Արաժշտութիւն՝ որ գտաւ Յոբաղ, և շինեց քնար և ուրիշ երաժշտական գործիքներ, ու երգեր հնարեց, և ասով մարդկային կենաց զուարճութիւնն աւելցաւ, և հովուական վիճակը քաղցրացաւ : Վարքնութիւն՝ որ գտաւ (Թովմէ) և սկսաւ երկրագործութեան պէտք եղած գործիքները շինել, որով երկրագործութիւնը աւելի ծաղկեցաւ : Բայ ասոնցմէ շինեց ուրիշ այլեայլ երկր(թէ ու պղնձէ գործիքներ ալ : Ստայնանկութիւն կամ կտաւ գործել՝ որ հնարեց ասոնց քոյրը՝ Նոյեմա : Մ. արհեստներէն զատ, որ ամենէն առաջ գտնուեցան, յայտնի է որ ատեն անցնելով ուրիշ շատ արհեստներ ալ հնարուած են, որոնք սուրբ գիրքը աւելորդ կը սեպէ մէկիկ մէկիկ յիշելը, թողլով մեզի որ անոնցմով ուրիշներն ալ մոկաբերենք :

Տարակոյս չկայ որ աս վերը յիշուած արհեստները երթալով աւելի ծաղկեցան : և պէտք է որ ջրհեղեղէն առաջ արհեստներն ու գիտութիւնները լաւ ծաղկած ըլլային, վասն զի ան ատեն մարդուս կենանքը խիստ երկայն ըլլալով, խելացի ու ճարտարամիտ մարդիկ կրնային շատ արհեստ ու գիտութիւն ծաղկեցնել և կատարելագործած թողլ իրենց գիտը :

(Թ) Կպէտ և չկարենանք յայտնի որոշել թէ ինչ աստիճան կատարելագործած էին արհեստներն ու գիտութիւնները ջրհեղեղէն առաջ, բայց յայտնի կ'երևնայ որ վերի ըսած արհեստները, այսինքն երկրագործութիւն, հովուութիւն, երաժշտութիւն, դարբնութիւն,

ստայնանկութիւն, և ուրիշ ասոնց նման հարկաւոր արհեստները շատ ծաղկած էին :

Մէնքը կ'ընդունին թէ ջրհեղեղէն առաջ կար նաւուղութեան արհեստն ալ : վասն զի բաւական էր տեսնելը կենդանիի մը կամ տախտակի մը ջրին երեսը լողալը, և հովուն առաջ կամ ետեւ տանելու զօրութիւնը, և անկէց տանաւուղութեան արհեստը գտնելը : Յայտնի է որ առջի բերան մարդիկ սկսան լատտ շինել, ետքը պղտիկ նաւակներ, մակոյկներ, ետքը նաւ մեծամեծ նաւեր ալ Սև ծովուն, Կարմիր ծովուն, Սիւրբերկրականին ու Հնդկաց ծովուն և մեծամեծ գետերու մէջ ճամբորդութիւն ընելու համար : Սկէց յայտնի կ'երևնայ որ ծովային վաճառականութիւնն ալ ծաղկած էր ան ատեն : վասն զի վաճառականութիւնը նաւուղութեամբ կ'ըլլայ : Վաւուղութեան արհեստին ջրհեղեղէն առաջ ալ ըլլալուն մէկ մեծ աւարացոյցն ալ է՝ Նոյայ տապանը, որ շատ կանոնաւոր ու ամուր ձեով շինած էր, երկայն ատեն ջրին երեսը կենալու ու սաստիկ քամիներու դէմ կուտելու համար :

Նոյնպէս ամէնքը կ'ընդունին թէ ջրհեղեղէն առաջ կար աստղաբաշխութեան գիտութիւնը, ըստ ոմանց գէթ առաջին սիզբունքները ու տեղեկութիւնները, մուրաւիկներուն կարգն ու շարժմունքը, և իրենց չըմաններուն միջոցը, աստղերուն ու արեւուն փոփոխութիւնները, գիշերահաւասարներուն ու արեւադարձներուն ժամանակները : վասն զի անոնց փոփոխութեամբ կը չափուի ժամանակն ու տարին ու եղանակաց փոփոխութիւնները, որ հարկաւոր էր գիտնալ երկիր մշակելու համար : Բայց ով գիտէ թէ ասկէ շատ աւելի ծաղկած չըլլայ աստղաբաշխութիւնը 2000 տարուան միջոց :

Բաց աս արհեստներէն և գիտութիւններէն ծաղկած կ'երևնան նաւ ճարտարապետութիւն, օսկերչութիւն, քանդակագործութիւն, նկարչութիւն, և այլն : ուսմունքներէն՝ չափաբերական

գիտութիւնները, փիլիսոփայութիւն, բնաբանութիւն, և այլն։ Բայց չենք ուզեր ըսել թէ հիմայ ինչ գիտութիւն ու արհեստ որ կայ, ջրհեղեղէն առաջ ալ ծաղկած էր, վասն զի ջրհեղեղէն ինչուան հիմա եղած միջոցն ալ՝ որ գրեթէ 4000 տարի է, քիչ ժամանակ չէ ուսմունքներն ու արհեստները կատարելագործելու։ Բայց կրնայ ըլլալ որ նաև անանկ արհեստներ ու գիտութիւններ ջրհեղեղէն առաջ եղած ըլլան որ հիմա չկան, և հիմակուաններէն ոմանք նոյն ատենը գտնուած չըլլան։

Շատ հաւանական է որ նաև գրականութիւնը գտնուած էր ջրհեղեղէն առաջ, որ այնչափ հարկաւոր է մարդկային ընկերութեան՝ դիպուածները չմոռնալու և մտածածը ուրիշին և մանաւանդ հեռու տեղ եզոզին իմացընելու համար։ Բնականօրէն ըսուած Բլեքսանդրէն աւնելով՝ Եւսեբիոս կ'ըսէ իր ժամանակագրութեան մէջ, թէ՛ Երայ նաև շինելու հրաման տուողը, պատուիրեց՝ «Օ ամենայն զառաջինս և զմիջինս և զվերջինս մատենից փորել և գնել յԵրեմք քաղաքին Սիպարացոց», որ կ'երևնայ թէ մեր Սպերն է, ըստ սուրբ գրոց Սովիեր։ և թէ ջրհեղեղէն ետքը հրաման եղաւ՝ Երթալ ի Սիպարացոց քաղաքէն փորել հանել զմատենան որ ծածկեալ կայցեն անդ, և տալ մարդկան, և եթէ տեղին յորում վայրի կային՝ հայոց աշխարհն է՝, և Եւսեբիոս կը գրէ թէ ջրհեղեղէն ետև երկու սիւն մնացեր էր, որ Ենովսայ կ'ընծայուին, որոնց վրայ ջրհեղեղէն առաջ եղած մարդիկը փորած էին երկնային մարմնոց վրայ տեղեկութիւններ, և աս սիւններուն մէկ հատը նաև ինչուան իր ատենը մնացեր է եղեր։ Բայց վկայութեամբ չէ թէ միայն ջրհեղեղէն առաջ եղած գրականութիւնը կը ցուցուի, հապա նաև ան ատենուան մարդկանց աստղաբաշխութեան ետև ըլլալը։ Սալոմոն ալ կ'ըսէ. «Ինչի

անշուշտ կ'երևնայ թէ ջրհեղեղէն առաջ աշխարհիս սկզբնէ՛ ի վեր կար գիրը, որն որ հաւանական կ'երևնայ թէ Եւսեբիոս գտած ըլլայ, ուսկից սորվեցաւ Սէթ, անկէց անցաւ Երայն ու իրմէ ետևիններուն՝ աշխարհիս առջի լեզուին հետ։ և աս գիրը մնաց ինչուան լեզուներուն խառնակու թեանը ատենը, երբ որ նոր լեզուներու հետ նոր գրեր ալ գտնուեցան։ Բայց առջի գիրը մնաց անոնց քովը որոնք որ առջի լեզուն ունէին», Եւսեբիոս կ'ըսէ Սովիերայ թէ բաց ի ուրիշ արհեստներէն գտաւ Եւսեբիոս նաև գիր։

Գրականութեան ջրհեղեղէն առաջ ալ ըլլալը ցուցնելէն ետև, զառնանք ցուցնենք հիմա թէ ջրհեղեղէն ետև որ արհեստները նորէն շուտով սկսան։

Ջրհեղեղէն առաջ եղած արհեստներէն ու գիտութիւններէն շատը պէտք է որ Երայն ու իր տղոցը ձեռքովը նորէն սկսած ըլլան ջրհեղեղէն ետև։ և աս բանիս վրայ ոչ ոք կը տարակուսի։ Իսկ գրականութեան արհեստը՝ որուն վրայ աւելի տարակոյս կայ, Սովիերէն շատ առաջ գտնուած ըլլալը յայտնի է սուրբ գրքէն և արտաքին պատմիչներէն։ Հայտնի է որ առջի բերան գրերը տգեղ ձևերով այլևայլ նշաններ էին, ետքը ամբողջ սրբագիրը՝ գտնուեցաւ, ամբողջ սրբագրէն ետև կէս սրբագիրը, անկէ ետև սովորական գիրը՝ որն որ Սովիերի ժամանակ ալ կը գտնուէր։

Սովիեր հնգամատեանը գրեց փիլիսոփայացոց գրովը, որն որ Սաղմոս Յուսստան բերեր էր։ Բայց Սովիեր ան գրերուն վրայ ուրիշ մէկ քանի գրեր ալ աւելցուց և քիչ մը կատարելագործեց։ Բայց Սովիերին գտած այբուբենը՝ որով հնգամատեանը գրեց, Եւսեբիոսը անփոփոխ պահեցին ինչուան իրենց գերութեան ատենը, և ասով գրուե-

1 Սրբագիրը (hiéroglyphes) որ կը գտուի Եւսեբիոսի բուրգերուն, մոմիաներուն վրայ և ուրիշ տեղեր, այլևայլ ձևով նշանագիրներ են, զոր օրինակ կուգտնուի, մարդու, կենդանեաց, գործիքներու և այլն, որոնք ամէնքն ալ զստ գտտ նշանակութիւն ունին։

ցան՝ Վինուէ կամ Ղաբէլոն գերի երթալէն առաջ զրուած սուրբ զրբերը : Ղաբէլոնի գերութենէ ետե Նզրաս քահանայապետը Սովսեսին այբուբենին տեղ սկսաւ գործածել Վաղդէացւոցը , որ գրեթէ նոյն էր , բայց աւելի պարզ ըլլալուն համար դիւրին էր գրելը . և բոլոր հին և վաւերական սուրբ զրբին օրինակները աս զրով գրել տրւաւ , թէպէտ Սամարացիք չնդունէցան աս Նզրասին ըրածը , և պահեցին Սովսեսին գտած գրերը :

Թէ որ Սովսեսի ժամանակը գիր կար , յայտնի կ'երևայ որ Սովսէս հնգամաստեանին մէջ պատմած բաներէն շատ բան ալ բաց 'ի բերնէ բերան անցած աւանդութիւններէն՝ առեր է նաեւ զրբերէ . վասն զի անկարելի է որ միայն աւանդութեամբ մնացած ըլլային կարգաւ աշխարհիս ըստեղծմանէն ինչուան իր ատեն այնչափ ծննդաբանութիւններ և ժամանակագրական կարգը . ուստի պէտք է ըսենք թէ իւրաքանչիւր ցեղին նահապետը իր ցեղին ճիւղագրութիւնը որդւոց որդի գրով կ'աւանդէր ետքիններուն : Երկայ է սովորական ընդհանուր կարծիքը , ինչպէս կ'ըսէ Ֆլեօրի Սարայեւացւոց ու Վրիտտոնէից սովորութեանց վրայ գրած զրբին մէջ . « Յանհնարիցն է եթէ զայնչափ բազմութիւն թուոց զորս Սովսէս 'ի մատենի իւրում արձանացուցանէ , կալեալ իցէ յուշի այնր ժամանակի որերոյ . զհասակ , ասեմ , տարեաց ամենայն նահապետաց անդուստ յԱջամայ , զորոշ թիւս սկզբան և վախճանի համաշխարհական ջրհեղեղին , և զչափ տապանին : Է ինչ կարեւոր ապաստան լինել 'ի սքանչելիս և 'ի յայտնութիւնս . այլ քաջ իսկ յայտնի է , զի հնարեալ էր արուեստ գրականութեան նախ քան զջրհեղեղն , որպէս զգործիս երաժշտականս , որ ոչ ինչ կարեւորք էին մեծապէս , » :

Թէ որ գրականութեան արհեստը ջրհեղեղէն առաջ գտնուած ըլլայ , ինչպէս որ ամենայն հաւանականութիւն

կայ , կ'երևայ թէ Վոյ տապանը առած էր նաեւ զրբեր , մանաւանդ Ղաւմէն ինչուան իր ատենը եղած նահապետներուն յշատակարարները և ազգաբանութիւնները :

Եւ կարծիքով նաեւ ան հին աւանդութիւնը որ կայ , թէ Վոյ ջրհեղեղէն ետե գրբեր գրած ըլլայ ու իր նաւարկութեան պատմութիւնը , ինչպէս որ կ'ըսէ Նյորենացի Սլոմիլոգորոս փիլիսոփային բերնէն առած՝ , ճշմարտութիւն մը կրնայ աւնել : Եւ ո՞վ որ ընդունի թէ ջրհեղեղէն առաջ գրականութեան արհեստը գտնուած էր , պէտք է ընդունի նաեւ թէ Վոյ ալ գիտէր , որ նոյն ատենի խելացի ու հանճարեղ մարդիկներէն մէկն էր , մանաւանդ թէ առջինը : Եւ ո՞վ կը հետեւի որ ինչպէս արհեստներէն շատը Վոյայ ու իր տղոցը ձեռքովը ջրհեղեղէն ետե մէկէն նորէն սկսան , ասանկ ալ գրականութեան գլխաւոր ու օգտակար արհեստը :

Հ . Մ . Ս

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Խոյրդապէս — Էրդ :

ՆԱՍՆՈՑ համար խոտը երկար ատեն անմշտապէս պահելու համար սովորական հնարքներն են , մէյմը՝ քաղելուն պէս դեռ բաւական չի չորցած վրայէ վրայ չդիզել , որ քիչ ատենէ չսկսի տաքնալ բորբոսիլ ու փտտիլ . մէյմըն ալ քաղածը երկայն ատեն անձրեւի տակ չըթողուլ , որ թրջուելով չաւրուի և համը չկորսնայրնէ : Բայց խելացի հրնարք մը գտեր է Սքաթենման անուամբ գաւառապետ մը խոտը երկայն ատեն անմշտապէս պահելու , որ առանց անոր՝ միայն աս վերի ըսած զգուշութիւններով չէ կրցած առանց փտու